

We Lwowie, dnia 6. lipca 1901.

Aleg. 203

Sprawozdanie

Komisji gminnej o czynnościach Wydziału krajowego w zakresie wykonywania nadzoru nad działalnością reprezentacyj gminnych i reprezentacyj powiatowych.

Wysoki Sejmie!

Wykonywany przez Wydział krajowy nadzór nad administracją majątków i dobra, tudzież nad dochodami i wydatkami gmin i powiatów obejmuje sprawy, których wartość materyalna w dużych wyraża się cyfrach.

Według zestawień statystycznych dołączonych do sprawozdania z czynności departamentu I. Wydziału krajowego w zakresie nadzoru nad gminami i powiatami wynosiły:

a) dochody 74 Wydziałów powiatowych (1899)	złr. 5,595.894
b) „ 30 miast drugorzędnych (1899)	„ 5.717.294
c) „ gmin małopolskich i wiejskich (1898)	„ 5,927.187
	<hr/>
Razem	złr. 17,240.375
doliczywszy sumę rubryki wydatków	„ 17,240.375
	<hr/>
wynika suma rocznego obrotu kasowego, nad którym Wydział krajowy obowiązany jest wykonywać kontrolę	złr. 34,480.750

nie wliczając obu stołecznych miast Lwowa i Krakowa, których sprawy pieniężne także nie ma do czynienia Wydziałowi krajowemu.

Pieniężne zakłady gminne i powiatowe mają w obrocie następujące sumy kapitału (według zamknięć rachunkowych z r. 1898):

3505 gminnych kas pożyczkowych . . .	złr. 6,650.016
15 powiatowych kas pożyczkowych . . .	" 810.651
14 " " oszczędn. we wkładkach " . . .	14,077.468
15 miejskich kas oszczędności . . .	" 27,808.816
Razem . . .	złr. 69,346.951

W gruntach posiada 5.274 gmin naszego kraju 505.742 morgów, a w tem lasów 117.328 morgów. Lekko licząc, przedstawiają te obszary wartość, sięgającą daleko po za 100 milionów złr. czyli 200 milionów kor.

Jeżeli się weźmie pod rozwagę tych parę sumarycznych cyfr, objaśniających materyalną doniosłość spraw majątkowych i rachunkowych gmin powiatów, podlegających nadzorowi Wydziału krajowego, przedstawi się we właściwym świetle ważność wchodzących w ten zakres agend urzędowych Wydziału kraj.

Ważność ich nie objawia się jednak całkowicie i wyłącznie w cyfrach pieniężnych. Objęte pozycjami pieniężnymi sprawy, są wyrazem życia i działalności autonomicznych zarządów gmin i powiatów, tudzież ich stanu kultury. Porządne gospodarstwo w gminie i w powiecie dowodzi należytego pojmowania praw i powinności obywatelskich u szerokiego ogółu ludności, działającego przez swoich zastępców swobodnym wyborem do czynnego współdziałania w zarządzie publicznym powołanych. Wpływa ono dobroczynnie na wszystkie stosunki ekonomiczne danych miejscowości i okolic, i daje silny impuls zdrowemu ruchowi postępowemu w całej masie ludności.

Doświadczenie stwierdza, iż dzielnym środkiem prowadzącym władze autonomiczne do należytego wykonywania ich obowiązków jest kontrola nad biurową i kasową służbą gmin i powiatów -- kontrola, wykonywana ze znajomością rzeczy z taktem i z obywatelskim zrozumieniem właściwego celu lustracji. Wykrywanie i tępienie nadużyć jest ważnym, *ale nie jedynym celem owych lustracji*. Mają one cel wyższy: mianowicie przez sprostowanie nieraz tylko z braku doświadczenia, w dobrej wierze popełnianych błędów i niewłaściwości, przez praktyczne pouczenia i wskazówki, prawidłowe założenie rachunkowości i manipulacji kasowej i t. d. wprowadzać urzędowanie wykonawczych władz autonomicznych na dobre tory.

W taki sposób powinny pojmować Wydziały powiatowe wykonywanie kontroli nad gminami, i tak określał Wysoki Sejm nieraz obowiązki Wydziału krajowego w zakresie kontroli z jego strony nad autonomicznymi zarządami gmin i powiatów którą on w zastępstwie Sejmu ma wykonywać. Wielokrotnie ponawianymi uchwałami Wysoki Sejm zaznaczał zawsze, jak wielką wartość przywiązuje do czynności dep. I. Wydziału krajowego w zakresie kontroli nad gospodarstwem gmin i powiatów.

Siły konceptowe biura gminnego zajęte są jednak przeważnie załatwianiem referatów o sprawach bieżących prawno-administracyjnych i rachunkowo-gospodarczych (np. pożyczek budżetów, inwentarzy zamknięć rachunkowych opracowywaniem rozmaitych sprawozdań, załatwianiem rekursów, i podań dotyczących spraw policyi, spraw ubogich, korespondencyą z władzami rządowymi i t. d. Jeden z urzędników posiadających wielkie doświadczenie w przeprowadzaniu lustracji, przez znaczną część roku zajęty jest kierownictwem kursu dla kandydatów na pisarzy gminnych, tak, że *na cały dział lustracji ma obecnie Wydział krajowy do rozporządzenia prawie tylko jednego urzędnika konceptowego i dwóch rachunkowych*. Biuro rachunkowe gminne zatrudnione jest znów biurowem trutynowaniem budżetów i zamknięć rachunkowych jakoteż statystyką -- a mianowicie *bezkrytycznym zestawianiem nadsyłanych wykazów w tabele statystyczne*.

Od 1. listopada 1899. do 31. grudnia 1900. wpłynęło do Wydziału krajowego zażaleń w sprawach zarządu majątkami i dobrem gmin 118, rekursów w sprawach gminnych majątkowych i rachunkowych 273, w sprawach budowniczych 236. c. k. Namiestnictwo udzieliło do dyscyplinarnego dochodzenia spraw 37. Dokonano lustracyj przez delegowane na miejsce komisye:

a) w miastach	8
b) „ miasteczkach	18
c) „ wsiach	7
d) „ udzielono pomocy rachunkowej w gminach	8
e) „ zlustrowano biura Wydziałów powiatowych	4
f) komisji rachunkowych dla uporządkowania gospodarki Wydziałów powiatowych odbyło się	9

odbyło się zatem w ogólności komisyj 54 a niektóre z nich zajmowały po kilka tygodni czasu.

Względy oszczędności nie mogą być decydującymi w obec doniosłej społecznej ważności kontroli Wydziału krajowego nad działalnością autonomicznych zarządów gmin i powiatów, w zastępstwie Wysokiego Sejmu wykonywanej.

Kontrola ta mija się jednakowoż z celem swoim, jeżeli przybiera cechę przedwstępnych śledztw, po za którymi z daleka grozi widmo prokuratora. A takimi muszą wydawać się komisye lustracyjne Wydziału krajowego, skoro dla braku sił wysyłane być mogą tylko tam, gdzie widoczne i rażące nadużycia wymagają nagłego śledztwa już po dokonanych i nieraz lata trwających nadużyciach. Czyste teoretyczne trutynowanie aktów i rachunków władz autonomicznych również nie zawsze cel swój osiąga, bo nie zawsze uwzględnia wymogi praktycznych potrzeb i realnych stosunków. Często też wywierają one wrażenie biurokratycznego formalizmu, nie liczącego się z potrzebami życia

Wysoki Sejm przekazał Wydziałowi krajowemu uchwałą z dnia 3 lipca 1901 do sprawozdania wniosek posła dra Oleśnickiego który opiewa:

Poleca się Wydziałowi krajowemu, by gruntownie zbadał, czy nie zachodzi konieczna potrzeba powiększenia etatu urzędników conceptowych i rachunkowych przy Wydziale krajowym celem skutecznego i systematycznego wykonywania naczelnego nadzoru nad gminami wiejskimi, małomiasteczkowymi i miejskimi, tudzież nad reprezentacjami powiatowemi wedle obowiązujących ustaw, i żeby swoje wnioski przedłożył na następnej sesji sejmowej.

Komisya gminna wstrzymuje się przeto z ponownem postawieniem ze swej strony pozytywnego wniosku w tym kierunku, lecz zaznaczyć tylko pragnie ze swojego stanowiska, że jakkolwiek biuro gminne Wydziału krajowego gorliwie i sumiennie, i z możliwie najlepszym skutkiem pracuje, lecz w obec ogromu zadania, za mało ma sił do opanowania całego obszaru rozległych jego zadań.

W sprawozdaniu, jakie Wydział krajowy powinien przedłożyć Sejmowi na najbliższej sesji, na tle wniosku posła dra Oleśnickiego uwzględni on zapewne niniejsze uwagi, które tę samą wypowiadają myśl, jaka tkwi w przytoczonym tu wniosku posła Oleśnickiego.

Nowy i znowu rozległy zakres działania otwiera się dla biura gminnego Wydziału krajowego przez wejście w życie ustawy budowniczej dla wsi miasteczek z dnia 13 października 1899 r. która w licznych wypadkach wymaga interwencji na miejscu tam zwłaszcza, gdzie chodzi o wdrożenie regularnego zabudowywania się miast i miasteczek

Fakt, że gdy w całym najstarszym dziale swoich czynności, t. j. w dziale spraw administracyjnych i rachunkowych gmin i powiatów miał Wydział krajowy do załatwienia w ubiegłym roku 273 rekursów, zaś w dziale spraw budowniczych 236, świadczy o szybkim wzrastaniu agend w tym dziale urzędowania biura gminnego Wydziału krajowego.

Kursa dla kandydatów na pisarzy gminnych ustaliły się już, i uzyskały ogólne uznanie swej użyteczności. Komisya gminna chętnie to podnosi również z uznaniem:

Komisya gminna wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

Sprawozdanie Wydziału krajowego z czynności w zakresie wykonywania nadzoru nad działalnością reprezentacji gmin i powiatów przyjmuje się do wiadomości.

Zastępca przewodniczącego:

Zaleski.

Sprawozdawca;

Teofil Merunowicz.